

placeove teorije, kao da je nju baš Mojsije imao pred očima, kad je pisao prvo poglavlje Biblije. Dostatno je pokazati, da ni ova nit ikoja druga teorija ove vrsti znanosti ne dokazuje nemogućnost ili nevjerovatnost biblijske kozmogonije. A vrijedno je napose istaknuti, da biblijska kozmogonija imade jednu prednost nad svim drugim kozmogonijama ili kozmološkim teorijama, a ta je što nam čisto i bistro pokazuje i uzročnika prvobitne materije: naime višnjeg Boga i time jasno rješava pitanje postanka svijeta. Naprotiv one kozmološke teorije, koje na dugo i na široko raspredaju o prvobitnoj materiji, a neće da otvoreno priznaju pravog uzročnika njezina višnjeg Tvorca, ostavljaju pitanje kozmološko zamršenijim nego li je prije bilo.

Dubrovnik.

O. Petar Vlašić.

PISMA MLADIĆU NA RASKRŠĆU.

PISMO 3.

Golem je dio inteligencije zabacio vjeru i odnemario vjerske dužnosti. Ipak sve ove možeš na dvoje razdijeliti. Prvoj grupi pripadaju oni, koji bi se mogli nazvati nezrelim intelektualcima. Ovo su ljudi, koji do vjere ništa ne drže ili imaju o vjeri pojmove skroz oprečne onima, što ih uči Kristova Crkva. Naći ćeš na pr. među njima po kojega, koji će ti priznati, da ima Bog, ali da su sakramenti izumi ljudski, ili će ti kazati, da se sav moral naš sastoji u tome: ne činit zla drugima. Ovi će ti ljudi kazati, da su riješili religiozni problem. Ne, ne, moj 18-godišnji mladiću, ne ću ti više upisati u grijeh, ako ustvrdiš, da si već riješio religiozni problem. Ta odasvud čuješ, da su

riješili ove probleme, počevši od akademski izobražene inteligencije do postolara-socijaliste, koji u socijalističkim manifestacijama viče: Dolje Bog! (Da si tisuć puta blagosloven, Bože moj!). Moraš ga i ti riješiti, ako ne s drugog razloga, a to s nagona opažanja. Tebi dakle opraštam tvoju preuzetnost, ali ne mogu da oprostim zreloj inteligenciji. Molim te, kako mogu ozbiljno slušati inženira, advokata ili liječnika, kad mi sasvim ozbiljno tvrdi, da za njega nema Boga, ili da je za njega Krist jedna umišljena ličnost, ili da su mu čudesa plod mašte. Svi ovi ljudi bit će inteligentni i vrijedni u svojim strukama, ali u ovim pitanjima znadu manje od Tebe. Ti se još štogod sjećaš iz apologetike ili dogmatike, ali oni su to davno zaboravili, a kroz vrijeme svoje sveučilišne izobrazbe nijesu stalno imali ni vremena ni volje, da se zabiju u sveučilišnu biblioteku i tu na knjižurinama študiraju historičnost Krista. Filolog bi se čuvao da raspravlja, kako se željeznički mostovi grade, jer ne će da bude smiješan; ali kad se tiče pitanja bilo koje znanosti: povijesti, filozofije, prirodnih znanosti, svak drži da je dosta upućen u te struke, samo ako zasijecaju u vjersko polje.

Tim se ogriješio Haeckel, zvanjem prirodoznanac, kad je ustvrdio, da se podudara s Kantom i Spinozom. Htio je da sudi i u filozofiji pak se obrukao, jer Kant i Haeckel — to je kao Bog i šeširdija. Tako sudi o Haeckelu filozofu i sam Bazala u svojoj Povijesti Filozofije. Po istome Bazali psihologija je Haeckelova samo konfuzija pojmova. U tome se, vidiš, Haeckel i postolar-socijalista slažu potpuno i obojica hoće da presude u predmetima, koji nijesu njihovo zvanje, obojici bi se moglo doviknuti: Ne sutor ultra crepidam.

Ali ima još jedna dražesna strana kod ovih intelektualaca, recimo nećednih. Oni prečesto upadaju u onu istu pogriješku, onaj logični skok, što ga samo mlada zagrijana mašta može da počini: neki su svećenici zli, ergo Crkva i vjera nisu od Boga. Koliko

li si puta čuo ovaj „silogizam“ u jednoj ili drugoj formi izražen. Imao sam prigode da se sam uvjerim, kako se neki akademski naobraženi intelektualac odalečio od katoličke Crkve, a znaš zašto? Jer je izgubio vjeru u Boga? Ne. Jer ne vjeruje više u Isusa? Ni to ne. Naprosto zato, jer mu se zgadilo, što je po njegovom mnijenju Vatikan nasjeo bečkoj diplomaciji! Ako ovo nije zbrka pojmova, reci mi onda, što je. A kad je pitanje glagolice bilo u akutnom stadiju, moglo se u tom pogledu svega pomalo čuti.

Ovdje ne mogu da prešutim Davorina Trstenjaka: to ne zato, što bi on bio kakov auktoritet i strukovnjak u vjerskim predmetima, o kojima piše, jer to uistinu nije; spomenut ću ga samo zato, jer mu naša neiskusna omladina lako nasijeda.

On na pr. na jednom mjestu svoje „Kulturne Povijesti“ tvrdi, da se je krštenje razvilo od pranja novorođenčeta. Ili ne pozna povijesti ili je izvlači, jer je notorna činjenica, da su se prvo krtili baš odrasli obraćenici iz židovstva i poganstva. Ako dopustimo, da ovakve netačnosti potječu samo iz nepoznavanja dotične struke, mora se požaliti takav čovjek. Upada naime u protuslovlja i besmislice, a sam misli, da znanstveno piše.

Kad ti se sada intelektualac prihvati jedne ili druge ovakve presude, on se je drži kao pijan plota, i ona mu je mjerilo života.

Materijalista sveuč. prof. Jodl, jednom je čisto i bistro rekao: Kad bi se stavilo pod silogizam sve ono, što mi s katedre govorimo, izišlo bi nešto strašno. Ljudi, koji ovako stvaraju svoj svjetovni nazor, doživljuju ipak časove, kad im više ili manje jasno sine misao: „Možda je ipak istina ono, što govori Crkva; možda nijesam na pravome putu“. Ali oni su nalik onom mekoputnom Petroniju u Sienkiewiczzevu „Quo vadisu“, koji na bistra Pavlova razlaganja zaklapa oči i ne će da dalje sluša. Recimo zato slobodno, da ti nezreli intelektualci spadaju također donekle među slabe značaje. U

ovu grupu naime možeš ubrojiti sve one, koji ne sumnjaju o vjeri, ali žive taman kao da ne vjeruju. Ovih ima još veći broj. Možeš li ih nazvat ljudima značajnim? Jamačno ne. Ta značaj je življenje dosljedno načelima, a ti ljudi življenjem nijesu dosljedni načelima, koje sami drže najvišim, kao što je na pr. naš odnošaj prema Stvoritelju. To sve ipak ne smeta, da same sebe drže ljudima značajnim, a takovim ih i svijet drži.

Evo ih dakle, mladi moj Heraklu, koji izabraše na svom raskršću onu stazu, koju ti ja ne bih svjetovao. Možda sad, kad si ih malo bolje upoznao, kad si zavirio u njihovu nutrinu, drukčije o njima sudiš. Ali iako ti svjetujem, da kreneš stazom vjere, ne ću ti nikako tim kazat, da se moraš slijepo prignuti pod jaram slijepe vjere.

Neki od djetinjstva do starosti uvijek jednom te istom vjerom vjeruju, ali ti, koji si srknuo iz čaše ljudske kulture, ti hoćeš da znaeš: zašto moram ovako živjet? Svećeniče! ti veliš, da ima Bog, da ima život preko groba, ali svećeniče, zašto ću ja tebi slijepo vjerovati? Dokazi ti to meni, a onda ću k tebi u crkvu.

Mladiću moj, koji učiš ili si apsolvirao srednje ili više škole, rekoh ti već u početku, da ovaj tvoj zahtjev dokazuje, da si kako tjelesno tako i umno razvijen; da ti toga ne zahtijevaš, posumnjao bih u tvoje duševne sposobnosti,

Ali znaj, da se Crkva još uvijek drži one Pavlove: „rationabile sit obsequium vestrum“. Ne će ni Bog, da mu se klanjaš a da ti je klanjanje nerazložito. Evo me dakle, da te uvjerim, da je na tvom raskršću staza vjere prava staza.

Nije mi ni na kraj pameti da ti dokažem sve istine vjerske od prve do zadnje, druge ću se metode držat, metode kraće ali jasne.

Tvoj iskreni

Amicus.

„JA VJERUJEM SAMO ONO ŠTO VIDIM.“

(Po francuskom priredio dr. F. S. Petrov.)

Rat proti otajstvima ne vodi se samo razlaganjem, nego nadasve podrugivanjem i poricanjem. To je manje ozbiljno, ali je mnogo zgodnije. Ostavimo po strani podrugivanje, koje nije nikad ništa dokazalo, a osvrnimo se na poricanje, koje se odijeva u ovo po prilici ruho: Ja vjerujem samo ono što vidim. — Smiona, kategorična riječ, koju ljudi često ponavljaju s nekim višim tonom, koji hoće da reče: Znaite, raspravljanje se ne isplaćuje!

Ipak hajde da malo raspravljamo i da pokažemo, kako takovo govorenje nije ni znanstveno ni istinito ni dosljedno.

I.

Nije znanstveno. Krupan je to prigovor, je l' te, osobito kad je upravljen ljudima, koji sebi prisvajaju pravo da govore u ime znanosti i koji na nas gledaju kao na kakove natražnjake. Znanost, uistinu, vječna je tražiteljica; ona hoće da ispita sva područja; poput velikih putnika, koji su na svojim ladama znali zajedriti nepoznatim oceanima, da otkriju nove svjetove, ona ne zabacuje nikakova mišljenja, ona pače ide pred njim, naprijed, uvijek naprijed, dok se uvjeri, da je pogodila ili da se prevarila.

Ako je tako, tko nam onda daje pravo da sakatimo znanost ograničujući njezino nastojanje jedino na ono, što je na dohvat naših čutila? Naše oči jesu uprav divni optički instrumenti, ali su podvrgnuti i bezbrojnim nesavršenostima, pa ih moramo ispravljati pomoću naočari. Ako ograničimo svoje znanje na ono, što vidimo, ne ćemo baš mnogo znati.

Ne ćemo znati ništa od povijesti, jer nam ona priča o prošlim događajima, pa je naš vid ne može da kontrolira. Budimo dosljedni pa bacimo iz naših školskih knjiga uspomene o sv. Cirilu i Metodu, o Savi i Stjepanu Prvovjēčanome, o Tomislavu i Zvonimiru, o Dušanu i Milošu, o Petru Zrinskome, o

Karadordu. Ne spominjimo Platona i Cicerona, Gundulića i Kačića, Preradovića i Boškovića. Ne govorimo o sv. Franji Asiškome, o sv. Vinku Paulskome, o Strossmajeru . . . Gledajte, koliko bismo slave naše i slave svega čovječanstva morali zaboraviti! Cvijet ljudstva morali bismo zaboraviti.

Znat ćemo vrlo malo iz geografije. Izvan uskoga prostora, koji možoše vidjeti naše oči, o ostalom svijetu ne ćemo znati ništa. Evrope gotovo cijele, Amerike, Afrike, Azije, Australije za nas nema.

Ne ćemo znati ništa od filozofije, od logike, teodiceje, estetike, moralke, metafizike; ne ćemo imati nikakova pojma o misli, o pravednosti, o časti, o ljubavi, o kreposti, o idealu.

A znanost sama? Što će ostati od nje? Prva načela, na kojima se ona temelji, nijesu do apstrakcije, kojih ne možemo vidjeti. Geometrička je točka na pr. nevidljiva. Mi ne ćemo dakle više vjerovati u prostor, kojemu je točka bazom, ne ćemo više vjerovati u supstanciju, u snagu, u toplinu . . . u sve ove stvari, koje ne poznajemo nego po njihovim učincima, a ne vidimo ih.

Sa znanošću propao je onda i napredak, industrija, pa i narodno zdravlje, kojem znanost ravna, brani ga i unapređuje. Jedan će nam primjer to bolje predočiti nego bilo kakovo razlaganje.

Oko god. 1865. zovnuše besmitnog Pasteura, da pomogne industriji svilu, koja tako lijepo cvate u dolini Rhône. Neka nova bolest, pravi bič, već od nekoliko vremena harala je po gojilištima svilca. Bube, koje daju dragocjenu pređu, što je naši radnici onda prerađuju u sjajnu tkaninu, ginu na tisuće. Što će se dogoditi ne samo od onih, koji goje svilene bube, nego i od onih, koji žive o njihovu radu, od tolikih radnika, tkalaca, bojadisara, od tolikih, koji rade o svili? Pomislite, kakova li bi bila žalost svega tog svijeta, da bude Pasteur na njihove molbe odgovorio: Ja ne vjerujem nego ono što vidim! Jer uzroka one

bolesti nitko nije vidio, nitko ga nije poznavao i veliki se je učenjak morao dugo vremena baviti u preveć ugrijanu zraku gojilištâ svilca, da ga proučava. Tu on oboli, ali otkri i mikrob, koji je uzročnik svega zla, i što je još važnije, nade i način, kako će ga učiniti neškodljivim. Njegova vjera u stvari, koje se ne vide, bijaše spasila cio jedan puk! Eto kako misli, kako govori, kako radi prava znanost.

II.

Zatim ja odgovaram onima, koji se hvastaju, da vjeruju samo ono, što vide, njima odgovaram još i ovo: To nije istina!

Vjeruju li oni na primjer, da štap postaje kriv, kad ga uroniš u vodu? Ne, jer oni znadu, da se svijetla zraka lomi, kad prelazi iz manje gusta tijela u gušće. Štap ostaje i dalje ravan, a što se nama čini kriv, to je samo optička varka.

Vjeruju li oni, da se Sunce zaista penje na obzorje i da opisuje nad našim glavama polukružnicu? A ona slika, koja se otvara pred očima afričkih istraživača pa i pred očima životinja, na kojima oni jaše, slika stabala, kuća i jezera, a sve usred puste Sahare — kako da nju protumačimo, ako ne odrazivanjem i lomljenjem svijetla kroz razne naslage zraka, koje nijesu jednako ugrijane? Eto i opet optičke varke.

Kako ljudi otkrivaju te varke našega oka? Umovanjem, imadu i pravo! Ali zašto onda ne će da umuju, kad se radi o otajstvima vjere? I zašto tvrde, da je svjedočanstvo očiju neprevarljivo?

Oni ne vjeruju sve ono, što im oči predočuju: eto prve nedosljednosti. Druga je nedosljednost: oni sigurno vjeruju stvari, kojih im njihove oči ne predočuju. Zar oni ne vjeruju u svoju ljubav prema rođenoj dječici i u ljubav svoje dječice prema njima? A vide li oni tu ljubav? Zar oni ne vjeruju u svoje pamćenje, u svoj razum, svoju misao? A vide li oni sve to? Zar oni ne vjeruju u radost, u bol, u zanos? A vide li ih?

Oni ne vide ništa od svega toga, ali oni to vjeruju, jer im to svjedoči njihova svijest. Dakle nije istina, kad kažu: Ja vjerujem samo ono, što vidim!

Zar oni ne vjeruju činjenicama, imenima, datima povijesti? Oni sve to vjeruju. Oni ne vjeruju u svetkovinu Uskrsa, ali vjeruju u uskrsni ponedjeljak. Ne vjeruju u Ćirila i Metoda, sluge Božje i svece, ali vjeruju u njihov prosvjetni rad i svetkuju njihov dan, osobito kad je to čisto laička svetkovina. Oni vjeruju sve ono, o čemu govore naši školski udžbenici.

A ipak oni ništa od svega toga ne vide, ali vjeruju u to, jer im to svjedoči povijest. — A ako vjeruju svjedočanstvu ljudi, zašto ne vjeruju svjedočanstvu Božjemu? Ako dakle vjeruju u stvari, kojih ne vide, nije istina, kad kažu: Ja vjerujem samo ono, što vidim!

Još jedna nedosljednost! „Ja vjerujem samo ono, što vidim“. Dobro. Ali opazate li, da govorite proti samima sebi? Kršćanstvo je živa činjenica. Ne vidite li zar onu zgradu s vitkim zvonikom, a u nju ulazi svijet: to vam je katolička Crkva. Ne vidite li zar onih ljudi u dugim crnim haljinama: to su vam katolički svećenici. Ne vidite li zar onih kuća, gdje nalaze utočišta nevoljnici, a za njih se brigaju žene s bijelim koprenama: to su vam katoličke bolnice, u kojima rade katoličke redovnice.

Svakoga časa, na svakom koraku, u svakoj prigodi, vjera vam je pred očima. Vi je ne možete ne poznavati; pa kad se hvastate, da vjerujete tek ono, što vidite, vjerujte kršćanstvu, koje vam oči kopa.

Reći ćete mi, da mlatim praznu slamu, jer ona vaša riječ nije baš pravi dokaz, argumenat. Onda je to krilatica. Krilatica, šala; pa neka bude! ali to je vrlo pogibeljna šala!

Gospodo! Šalama i krilaticama kao što je ona: Ja ne vjerujem nego što vidim! — upropašćuje se jedan narod. Domovina — zar se to vidi? Čast — zar se to vidi? Dužnost — zar se to vidi? Pravednost — zar se to vidi? Dakle svega toga nema! Dakle

nema drugoga raja do onoga, koji si možemo sami stvoriti na zemlji. Ergo bibamus! Veselimo se! Da se uzmožeš veseliti, treba novaca, kojih ti možda nemaš. A ti ih uzmi! Da ih mogneš uzeti, treba ukloniti one, koji ih imaju. Pa ti ih ukloni!

*

Vi, gospodo, vjerujete u nevidljivo. Ponosite se time! Toj vjeri dugujete, što imate idealá, a vama će imati da zahvali Jugoslavija, što će ona jednoga dana preuzeti svoju kršćansku i slavnu ulogu, oslobođena od pogubnih nauka, koje joj danas kopaju grob.

PRIRODOSLOVNE ZNANOSTI I NAZIRANJE NA SVIJET.

Duhovne znanosti (filozofija u užem smislu) nadvisuju svojim predmetom prirodoslovne znanosti, pa se je njima kud i kamo teže baviti nego ovima, jer nas vode u dubine duševnoga svijeta, gdje se teško snalaze i najjači umovi. K tome dolazi još i to, što je nematerijalno i duhovno za čovjeka spoznatljivo jedino onda, ako se obuče u osjetne haljine. Za to je već Aristotel rekao, da je mišljenje bez fantasme nemoguće.

I za filozofa je bit tvari (materije), od koje je sagrađeno nebo i zemlja, velika zagonetka, možda i veća nego pitanje duha.

Koliku je zabunu u mišljenje o tvari unio samo radij! Fizičar P. Erman je znao reći: „Materija je nešto, što se krije u prostoru“. U tom ima mnogo istine. Dok nam je naš nutarnji duševni život tako jasna činjenica, da ju je Descartes postavio kao ishodište svoj filozofiji u riječima: „Cogito, ergo sum“ (Ja mislim, dakle opstojim), dotle s druge strane ima